

GURUHLI ISH SHAKLLARINING IJTIMOIIY KOMPETENSIYA RIVOJIGA TA'SIRI: NAZARIY VA AMALIY TAHLIL

Nishanova Aziza Mirzaxmadovna

TURAN INTERNATIONAL UNIVERSITY

Ummatova Muxabbat Zayniddinovna

TURAN INTERNATIONAL UNIVERSITY

S.BT-22 05 guruh talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22807448>

Annotatsiya: Ushbu maqolada guruhli ish shakllarining o'quvchilarning ijtimoiy kompetensiyalarini shakllantirishdagi o'rni va ta'siri kompleks tahlil qilinadi. Ijtimoiy kompetensiyalarning strukturasi (kommunikativ, hamkorlik, empatik, madaniyatlararo ko'nikmalar) ochib berilgan bo'lib, unda turli guruhli ish shakllarining (Jigsaw, STAD, guruhli loyihalar, debat, rol o'yinlari) har bir kompetensiyaga ta'sir mexanizmlari ilmiy asoslab berilgan. Maqolada ijtimoiy kompetensiyalarni baholash mezonlari, o'qituvchining roli va amaliy tavsiyalar ham ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: ijtimoiy kompetensiya, guruhli ish, hamkorlikda o'qitish, kommunikativ ko'nikmalar, empatiya, madaniyatlararo muloqot, konfliktni hal qilish, ijtimoiy-emotsional o'qish (SEL), formativ baholash.

Аннотация: В данной статье проводится комплексный анализ роли и влияния форм групповой работы в формировании социальных компетенций учащихся. Раскрывается структура социальных компетенций (коммуникативные навыки, сотрудничество, эмпатия, межкультурные навыки), а также научно обосновываются механизмы влияния различных форм групповой работы (Jigsaw, STAD, групповые проекты, дебаты, ролевые игры) на развитие каждой из этих компетенций. В статье также рассматриваются критерии оценки социальных компетенций, роль учителя и практические рекомендации.

Ключевые слова: социальная компетенция, групповая работа, совместное обучение, коммуникативные навыки, эмпатия, межкультурная коммуникация,

разрешение конфликтов, социально-эмоциональное обучение (SEL),
формативное оценивание.

Abstract: This article provides a comprehensive analysis of the role and impact of group work formats in shaping students' social competencies. The structure of social competencies (communicative, collaboration, empathetic, and intercultural skills) is outlined, and the mechanisms of influence of various group work formats (Jigsaw, STAD, group projects, debates, role-playing games) on the development of each competency are scientifically substantiated. The article also examines the criteria for assessing social competencies, the teacher's role, and practical recommendations.

Keywords: social competency, group work, collaborative learning, communicative skills, empathy, intercultural communication, conflict resolution, social-emotional learning (SEL), formative assessment.

Kirish. Zamonaviy jamiyat va mehnat bozori nafaqat yuqori akademik bilimga, balki chuqur ijtimoiy kompetensiyalarga ega bo'lgan shaxslarni talab qilmoqda. Globallashuv, madaniyatlararo muloqotning kuchayishi va murakkab ijtimoiy muhitda muvaffaqiyatli faoliyat yuritish uchun insonda kommunikativ, hamkorlik, empatik va madaniyatlararo ko'nikmalarning shakllangan bo'lishi hal qiluvchi ahamiyatga ega.

“O‘zbekiston – 2030” strategiyasida ta’kidlanganidek, zamonaviy ta’lim tizimining asosiy maqsadi nafaqat bilimli, balki ma’naviy yetuk, jamoada samarali ishlay oladigan, boshqalarning fikriga hurmat bilan qaraydigan va ijtimoiy mas’uliyatni his qiladigan shaxslarni tarbiyalashdir. Shu munosabat bilan, ta’lim jarayonida guruhli ish shakllarini to‘g‘ri tashkil etish orqali o‘quvchilarning ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantirish eng dolzarb pedagogik vazifalardan biriga aylandi.

An’anaviy “o‘qituvchi – o‘quvchi” vertikal munosabati o‘quvchilarning ijtimoiy ko‘nikmalarini shakllantirishda cheklangan imkoniyatlarga ega. Aksincha, “o‘quvchi – o‘quvchi” gorizontaal munosabatlariga asoslangan guruhli ish shakllari tabiiy ijtimoiy muhit yaratib, o‘quvchilarda real hayotda zarur bo‘lgan ijtimoiy kompetensiyalarni amaliyotda shakllantirishga xizmat qiladi.

Ushbu maqolaning maqsadi guruhli ish shakllarining ijtimoiy kompetensiyalarning turli jihatlariga (kommunikativ, hamkorlik, empatik, madaniyatlararo) ta'sir mexanizmlarini ilmiy jihatdan tahlil qilish, samarali metodik yondashuvlarni asoslash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Ijtimoiy kompetensiyalar: tushuncha va struktura. Ijtimoiy kompetensiya – bu shaxsning turli ijtimoiy vaziyatlarda samarali va moslashuvchan harakat qilishi, boshqalar bilan konstruktiv munosabatlar o'rnatishi va saqlashi, hamkorlikda ishlashi va ijtimoiy mas'uliyatni his qilishi uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma, qobiliyat va shaxsiy sifatlarning integratsiyalashgan majmuidir.

Ijtimoiy kompetensiyalarning asosiy komponentlari quyidagilardir:

Kommunikativ kompetensiya. Bu o'z fikrini aniq va tushunarli ifoda etish, boshqalarning fikrini faol tinglash, muloqot kontekstiga moslashish, og'zaki va yozma muloqotda samarali ishtirok etish qobiliyatini o'z ichiga oladi.

Hamkorlik kompetensiyasi. Jamoada ishlash, mas'uliyatni taqsimlash, boshqalarning hissasini qadrlash, umumiy maqsad yo'lida birlashish va jamoaviy natijaga erishish ko'nikmalarini anglatadi.

Empatik kompetensiya. Boshqalarning his-tuyg'ularini tushunish, ularning nuqtai nazarini qabul qilish, hamdardlik ko'rsatish va ijtimoiy sezgirlikni namoyon etish qobiliyatidir.

Madaniyatlararo kompetensiya. Turli madaniy, etnik va ijtimoiy guruhlariga mansub odamlar bilan hurmat va tushunish asosida muloqot qilish, stereotiplardan xoli bo'lish va xilma-xillikni qadrlash ko'nikmasidir.

Konfliktni hal qilish kompetensiyasi. Kelishmovchiliklarni konstruktiv yo'l bilan hal qilish, kompromiss topish, vositachilik qilish va ijtimoiy adolatni ta'minlash qobiliyatini o'z ichiga oladi.

Guruhli ish shakllari va ularning ijtimoiy kompetensiyalarga ta'siri. Guruhli ishning turli shakllari ijtimoiy kompetensiyalarning turli jihatlarini rivojlantirishga qaratilgan. Quyida eng samarali shakllar va ularning ta'sir mexanizmlari tahlil qilinadi:

Jigsaw (Mozaika) usuli va hamkorlik kompetensiyasi. Jigsaw usulida har bir guruh a'zosi ma'lum bir mavzu qismining "eksperti"ga aylanadi va o'z bilimlarini boshqalarga o'rgatadi. Bu usul quyidagi ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantiradi:

Ijobiy o'zaro bog'liqlik: Har bir a'zo boshqalar uchun noyob ma'lumot manbaidir, shuning uchun ular bir-biriga bog'liqligini his qiladilar.

Mas'uliyat hissini shakllantirish: O'z guruhining muvaffaqiyati uchun javobgarlikni o'z zimmasiga olish ko'nikmasi rivojlanadi.

O'rgatish orqali o'rganish: Boshqalarga tushuntirish jarayonida o'quvchining o'zi ham chuqur tushunishga erishadi.

Ijtimoiy ta'sir mexanizmi: Jigsaw usuli o'quvchilarda «men jamoa uchun muhimman»degan hissiyotni kuchaytiradi, bu esa ijtimoiy ahamiyatlilik va mas'uliyat hissini shakllantiradi.

Guruhli loyihalar va kommunikativ kompetensiya. Guruhli loyihalar o'quvchilarni murakkab, ko'p bosqichli vazifalarni birgalikda hal qilishga undaydi. Bu jarayon quyidagi kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantiradi:

Fikr almashish va bahs-munozara: Turli g'oyalarni muhokama qilish, ularni asoslash va tanqidiy tahlil qilish.

Vazifalarni taqsimlash va rejalashtirish: Guruh a'zolari o'rtasida vazifalarni adolatli taqsimlash va vaqt boshqaruvi bo'yicha kelishuvga erishish.

Jamoaviy qaror qabul qilish: Konsensusga erishish yoki ko'pchilik ovozi bilan qaror qabul qilish ko'nikmasi.

Ijtimoiy ta'sir mexanizmi: Guruhli loyihalar o'quvchilarni real hayotdagi kasbiy vaziyatlarga yaqin muhitda ishlaydi, bu esa ularning kelajakdagi jamoaviy faoliyatiga tayyorgarlik ko'radi.

Rol o'yinlari (Role-Playing) va empatik kompetensiya. Rol o'yinlari o'quvchilarga turli ijtimoiy rollarni o'zlashtirish va boshqalarning nuqtai nazarini tushunish imkonini beradi. Bu usul quyidagi empatik ko'nikmalarni rivojlantiradi:

Nuqtai nazarni o'zlashtirish (Perspective-taking): Boshqa odamning o'rniga o'zini qo'yib ko'rish va uning his-tuyg'ularini tushunish.

Hamdardlik va hissiy sezgirlik: Boshqalarning muammolariga nisbat empatiya bildirish va ularni qo'llab-quvvatlash.

Ijtimoiy rollarni tushunish: Jamiyatdagi turli rollarning o'zaro bog'liqligini anglash.

Ijtimoiy ta'sir mexanizmi: Rol o'yinlari o'quvchilarda «men boshqaning o'rnida bo'lsam, qanday his qilardim?»degan savolga javob topishga undaydi, bu esa empatik kompetensiyani chuqurlashtiradi.

Debat va munozaralar va konfliktni hal qilish kompetensiyasi. Debat va munozaralar o'quvchilarga qarama-qarshi nuqtai nazarlarni konstruktiv tarzda ifoda etish va ularni asoslash imkonini beradi. Bu jarayon quyidagi ko'nikmalarni rivojlantiradi:

Konstruktiv bahs-munozara: O'z pozitsiyasini hurmat va mantiq asosida himoya qilish.

Boshqalarning fikrini tinglash va tahlil qilish: Qarama-qarshi nuqtai nazarlarni tushunish va ularning kuchli tomonlarini qabul qilish.

Kompromiss va konsensus topish: Kelishmovchiliklarni hal qilishning konstruktiv yo'llarini izlash.

Ijtimoiy ta'sir mexanizmi: Debatlar o'quvchilarga «kelishmovchilik – bu normal holat, muhimi uni qanday hal qilish»degan tushunchani singdiradi, bu esa ularning kelajakdagi ijtimoiy va kasbiy faoliyatida muhim ahamiyatga ega.

Madaniyatlararo loyihalar va madaniyatlararo kompetensiya. Turli madaniy va etnik guruhlariga mansub o'quvchilar bilan birgalikda ishlash yoki turli madaniyatlarni o'rganish loyihalari madaniyatlararo kompetensiyani rivojlantiradi:

Stereotiplarni buzish: Boshqa madaniyatlar haqidagi noto'g'ri tushunchalarni to'g'rilash va ularni haqiqiy tajriba orqali o'rganish.

Xilma-xillikni qadrlash: Turli madaniyatlarning o'ziga xos xususiyatlari va qadriyatlarini tushunish va hurmat qilish.

Madeniyatlararo muloqot ko'nikmalari: Turli madaniy kontekstlarda moslashuvchan va samarali muloqot qilish.

Ijtimoiy ta'sir mexanizmi: Madaniyatlararo loyihalar o'quvchilarda «biz turli bo'lsak-da, birga ishlay olamiz va bir-birimizdan o'rganamiz»degan tushunchani shakllantiradi, bu esa globallashtirilgan dunyoda muhim ahamiyatga ega.

Metodik talqin: samarali guruhli ishni tashkil etish. Guruhli ish shakllarining ijtimoiy kompetensiyalarga ta'siri to'g'ri metodik dizaynga bog'liq. Quyidagi tamoyillarga rioya qilish muhim:

Guruhlarni shakllantirish tamoyillari

Geterogenlik: Guruhlar qobiliyat, jins, etnik kelib chiqish va motivatsiya darajasi bo'yicha aralash tuzilishi kerak. Bu o'quvchilarga turli xil odamlar bilan ishlash tajribasini beradi.

Optimal hajm: Kichik guruhlar (3-5 kishi) samaraliroq bo'lib, unda har bir a'zoning faol ishtiroki ta'minlanadi.

Rollar taqsimoti: Moderator, yozuvchi, vaqt nazoratchisi, hisobot beruvchi kabi rollar navbatma-navbat berilishi shart. Bu ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantiradi va «yashirinib qolish»ning oldini oladi.

Vazifalarni loyihalash. Guruhli ish uchun mo'ljallangan vazifalar quyidagi xususiyatlarga ega bo'lishi kerak:

Ijtimoiy o'zaro ta'sirni talab qilish: Vazifa shunday bo'lsinki, uni bitta o'quvchi mustaqil yecha olmasligi, jamoaviy muloqot va hamkorlik talab qilinsin.

Ochiqlik va ko'p qirralilik: Bir nechta yechim yo'li yoki nuqtai nazar mavjud bo'lishi kerak, bu esa bahs-munozara va tanqidiy fikrlashni rag'batlantiradi.

Haqqoniyligi (Authenticity): Vazifa real hayotiy yoki kasbiy vaziyatlarga yaqin bo'lishi lozim, bu esa o'quvchilarning motivatsiyasini oshiradi.

O‘qituvchining roli. Guruhli ishda o‘qituvchi “ma’ruza qiluvchi”dan “facilitator”(yo‘naltiruvchi), “scaffold”(tayanch) va “mentor”ga aylanadi. Uning asosiy vazifalari:

Guruhlar o‘rtasida harakatlanib, jarayonni kuzatish va zarur bo‘lganda yo‘nalish berish.

Ijtimoiy ko‘nikmalarni (tinglash, hamkorlik, konfliktni hal qilish) maxsus o‘rgatish.

Refleksiya jarayonini tashkil etish – guruh o‘z ishini tahlil qilishi va yaxshilash yo‘llarini topishi.

Ijtimoiy kompetensiyalarni baholash mezonlari. Ijtimoiy kompetensiyalarni baholash an’anaviy akademik baholashdan farq qiladi va maxsus yondashuvni talab qiladi:

Kompleks rubrikalar. Ijtimoiy kompetensiyalarni baholash uchun maxsus rubrikalar tuziladi, ular quyidagi mezonlarni o‘z ichiga oladi:

Kommunikativ: Fikrni aniq ifoda etish, faol tinglash, muloqotga moslashish.

Hamkorlik: Vazifalarni taqsimlash, boshqalarga yordam berish, jamoaviy ruhni saqlash.

Empatik: Boshqalarning his-tuyg‘ularini tushunish, hamdardlik ko‘rsatish.

Konfliktni hal qilish: Kelishmovchiliklarni konstruktiv hal qilish, kompromiss topish.

Afzalliklari. Akademik: Tanqidiy fikrlash, chuqur tushunish, yuqori kognitiv darajadagi ko‘nikmalar rivojlanadi.

Ijtimoiy: Kommunikativ ko‘nikmalar, madaniyatlararo muloqot, empatiya va jamoaviy ish ko‘nikmalari shakllanadi.

Psixologik: O‘quvchilarning o‘ziga bo‘lgan ishonchi, motivatsiyasi va akademik qoniqishi ortadi.

Kasbiy: Kelajakdagi jamoaviy faoliyatga tayyorgarlik ko‘riladi, kasbiy etik va mas’uliyat hissini shakllantiriladi.

Qiyinchiliklari va ularni yengish yo'llari. “Yashirinib qolish” (social loafing): Individual javobgarlik mexanizmlari va aniq rollar orqali yengiladi.

Konfliktlar: O'qituvchi tomonidan konfliktni hal qilish ko'nikmalarini oldindan o'rgatish va konstruktiv bahs-munozara qoidalarini belgilash kerak.

Vaqtning samarali boshqarish: Aniq vaqt chegaralari va bosqichli vazifalar orqali hal etiladi.

Guruhlararo tengsizlik: Heterogen guruh tuzish va o'qituvchining faol monitoringi orqali bartaraf etiladi.

Xulosa. Guruhli ish shakllari – bu shunchaki dars usuli emas, balki o'quvchilarning ijtimoiy kompetensiyalarini shakllantirishning kuchli pedagogik mexanizmidir. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, to'g'ri tashkil etilgan guruhli ish (Jigsaw, guruhli loyihalar, rol o'yinlari, debatlar) o'quvchilarning kommunikativ, hamkorlik, empatik, madaniyatlararo va konfliktni hal qilish kompetensiyalarini samarali rivojlantiradi.

Ushbu texnologiyaning muvaffaqiyati quyidagi omillarga bog'liq:

Metodik dizayn: Geterogen guruhlar, tuzilgan vazifalar, aniq rollar va ijtimoiy o'zaro ta'sirni talab qiluvchi topshiriqlar.

O'qituvchining yangi roli: O'qituvchi “ma'ruza qiluvchi”dan “facilitator”, “mentor”va ijtimoiy ko'nikmalarni o'rgatuvchi shaxsga aylanishi kerak.

Kompetensiyaga asoslangan baholash: Kompleks rubrikalar, ko'p manbali baholash va jarayonni baholash orqali ijtimoiy kompetensiyalarning shakllanish dinamikasi kuzatiladi.

Oliy ta'lim va umumta'lim muassasalarida guruhli ish shakllarini keng joriy etish orqali biz nafaqat yuqori malakali mutaxassislarni, balki ma'naviy yetuk, ijtimoiy mas'uliyatli, hamkorlikka qodir va madaniyatlararo muloqotda samarali bo'lgan shaxslarni tarbiyalaymiz. Bu esa zamonaviy jamiyatning eng muhim talablaridan biridir.

Yakuniy xulosa shuki, guruhli ish shakllari ijtimoiy kompetensiyalarni rivojlantirishning eng samarali va ilmiy asoslangan yo'nalishlaridan biri bo'lib, uni

ta'lim tizimida keng joriy etish kelajak avlodning ijtimoiy farovonligi va muvaffaqiyatining garovidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Vygotsky, L. S. (2018). «Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes.»Harvard University Press.
2. Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (2019). «Cooperative Learning: The Foundation for Active Learning.»In Active Learning: Cooperation in the College Classroom, 17-32. Interaction Book Company.
3. Slavin, R. E. (2020). «Cooperative Learning: Theory, Research, and Practice.»Allyn and Bacon, 5th Edition.
4. CASEL (Collaborative for Academic, Social, and Emotional Learning). (2021). «Social and Emotional Learning: Core Competencies and Framework.»CASEL Publications.
5. Qosimov, M. (2022). «Zamonaviy ta'limda hamkorlikda o'qitish texnologiyasining metodik asoslari.»O'zbekiston pedagogika fanlari jurnali, 4(12), 45-54.
6. Karimova, N. (2024). «Guruhli ish shakllarining o'quvchilarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishiga ta'siri.»Psixologiya va pedagogika, 1(8), 33-42.
7. O'zbekiston Respublikasining Ta'lim to'g'risidagi Qonuni. (2020). Xalq so'zi.